

О. В. МЕЛЬНИЧЕНКО

Оксана Вікторівна Мельниченко, здобувач Київського університету права НАН України

**ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ПОДРУЖЖЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ
УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС**

Загальновідомо, що наразі актуальними процесами на загальнодержавному та міжнародному рівнях виступають, по-перше, поступова адаптація українських стандартів до стандартів простору ЄС спільноти, по-друге, внутрішньодержавне зниження показників економічного добробуту населення. Тому в силу соціальних, економічних, правових чинників спостерігається активний відтік робочого, інтелектуального активу держави, переорієнтація бізнес-структур на торгівлю та співпрацю з ЄС. Серед соціально-економічних причин еміграції виділяють такі, як бідність, природні лиха, екологічні катастрофи. Зокрема, безробіття дало найбільший поштовх для масового виїзду громадян України. За даними мас-медіа, українських емігрантів – 2,5 млн, якщо йдеться про заробітчанин, 50 % з них працюють у Російській федерації, інші – у країнах ЄС (Чехії, Німеччині, Італії, Португалії, Польщі)¹. Також, у зв'язку з підписанням Угоди про спрощення порядку видачі віз, 18 квітня 2013 р., Комітет Європейського Парламенту із закордонних справ заявив, що ця подія є чітким сигналом для українських громадян про те, що ЄС серйозно налаштований зміцнювати свої партнерські відносини з українським суспільством та в подальшому розвивати і покращувати міжлюдські контакти відповідно до оновленої Європейської політики сусідства².

Таким чином, проблеми соціального, економічного, правового походження та їх сукупність ставлять передусім громадян України у тяжке економічне й правове становище, яке сприяє зростанню міжособистих та майнових альянсів з іноземним елементом, що поставлені перед вибором норм права.

Мета статті – встановити коло осіб, які володіють правовим статусом подружжя чи прирівнюються до них. Проблема неодноразово факультативно розглядалась науковцям-цивілістами, проте не знайшла свого практичного вирішення. Як свідчить правозастосовна та особливо судова практика, ці правовідносини потребують виваженого підходу.

Об'єктом є правовідносини, які регулюються на основі юридичних фактів, зокрема – юридичних станів, а предметом – акти законодавства про правовий статус подружжя, правозастосовна та судова практика, наука доктрина.

Спільною категорією у сімейних приватно-правових відносинах постало спільне сумісне майно. Його що об'єкт даних відносин слід відрізнити від спільної сумісної власності³, визначеної в Сімейному Кодексі України (далі – СК України) як об'єкт поділу. Але спершу постає питання про коло суб'єктів, які на даний об'єкт суспільних відносин претендують. На це впливає: а) правовий статус осіб; б) застосовуване право, в) місце укладення договору, шлюбу як правова підстава виникнення майнових прав подружжя.

Загальноприйнятими законними підставами виникнення прав подружжя на спільне сумісне майно є шлюбний договір (на відміну від інших видів договорів, які закріплюють лише права на роздільне майно) (ст. 92 СК України) та шлюб (ст. 60 СК України), а також проживання жінки та чоловіка однією сім'єю, не перебуваючи в шлюбі (ст. 74). Тому можна виділити договірний та законний режим спільного сумісного майна подружжя.

За договірною режиму спільності подружнього майна не виникає жодних сумнівів правомірності підстав його набуття. У такий спосіб шлюбний договір захищає статус подружжя як єдиних власників спільного майна, унеможливорює переоформлення його на сторонніх осіб, проведення інших маніпуляцій виведення майна зі спільної сумісної власності. Проте лише невелика кількість осіб схиляється до даного способу реєстрації майнових відносин подружжя з багатьох причин, зокрема, традиційності достатнього укладення шлюбу. У європейських країнах, наприклад, Франції, Німеччині, Швеції, незареєстровані шлюбом партнери (*de-facto-unions*) можуть бути формалізовані шляхом укладення *cohabitation contract*, контракту про сумісне проживання партнерів⁴, який регламентує, насамперед їх майнове правове становище. Аналогу в українській правовій базі не існує, а найбільш наближеним є шлюбний контракт. Однак і в багатьох європейських країнах цей контракт не повною мірою регламентований правом. В Ірландії дія *cohabitation contract* була зупинена суддею Kelly J. у справі *Ennis v. Butterly* з двох причин⁵. Однією з них став однаковий правовий статус партнерів у шлюбному контракті та вказаному договорі. Проте на практиці, навіть в ЄС, за допомогою «*cohabitation contract*» для одностатевих партнерів важко втілювати свої права⁶.

Керівною законодавчою базою у розгляді даного питання є СК України, ЦК України, Законом України «Про міжнародне приватне право» та ін.

Так, СК України містить такі одиниці понятійного апарату, як сім'я, подружжя, шлюб, що є джерелом спільного сумісного сімейного майна.

Щодо такої категорії, як сім'я, то впевнено можна сказати, що її досліджували й інтерпретували різні науковці. Ця категорія цікава в рамках ст. 74 СК України щодо правового статусу подружжя.

У статистичній базі даних UNECE існує визначення поняття «сімейне становище» (Marital status) – вважається як юридичний сімейний статус кожної окремої особи щодо шлюбного права (чи) звичаїв у країні⁷.

Попри візуальну схожість понять та тісну юридичну пов'язаність категорій «сім'я» та «подружжя», правове становище подружжя й сімейне становище – два різні поняття, які можуть розглядатись паралельно в одній площині.

Наприклад, традиційне визначення сім'ї давав ще Кодекс про шлюб та сім'ю, що багато в чому успадкував СК України. Провідний спеціаліст у сфері сімейних відносин професор В. І. Жилінкова узагальнює інформацію, дає своє визначення сім'ї, яка створюється на підставі шлюбу, спорідненості, усиновлення, ін. форм прийняття дітей⁸. Автор СК України все ж іншої думки щодо підстав створення сім'ї (ст. 3 ч. 4 СК України). Тобто, іншою додатковою підставою, не забороненою законом, може бути проживання чоловіка та жінки однією сім'єю, не перебуваючи в шлюбі (зі ст. 74 СК України).

Поняття «спільність життя» (І. В. Жилінкова⁹) може мати широке тлумачення. За визначенням цієї дослідниці, гостьовий шлюб може теж бути підставою виникнення сім'ї. А вже доведено з судової практики, що гостьовий шлюб¹⁰ у більшості випадків може носити фіктивну природу. Для уникнення двозначності доречно все ж не забувати про пов'язаність осіб спільним побутом, як це слушно зазначено у визначенні сім'ї у ст. 3 ч. 2 СК України.

Існує спільна тенденція в Україні та Євросоюзі до зростання кількості незареєстрованих шлюбів¹¹. Частина 2 ст. 21 СК України підтверджує доречність виразу «до членів сім'ї прирівнюються», а саме: «проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя». Тобто, жінка та чоловік, що проживають спільно без шлюбу, не мають прав та обов'язків подружжя як повноправних членів сім'ї. Тим не менше, вказана норма і ст. 74 СК України суперечать одна одній. Вони можуть співіснувати, якщо уточнити, що незареєстроване подружжя не може набувати особистих немайнових прав подружжя, тобто носити повноправний статус членів сім'ї, подружжя, а може лише володіти майновими правами подружжя. Тому пропонуємо викласти ст. 21 ч. 2 СК України у такій редакції: «Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них особистих немайнових прав та обов'язків подружжя».

Виходячи зі змісту ст. 3 ч. 2, ч. 4 СК України подружжя (та за наявності – інші особи, вказані у ст.ст. 2, 3 СК України) складає сім'ю, подружжям вважається дружина та чоловік. 3 ч. 4 впливає, що до подружжя прирівнюються «жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі» (ч. 1 ст. 74 СК України). Для зручності вживання, щоб скоротити вказаний вираз, пропонуємо використовувати рівноцінний еквівалент «незареєстроване подружжя» або «фактичне подружжя». Багато ознак подружжя успадкував СК України від Кодексу про шлюб та сім'ю, які розпорошено вказані в різних статтях. Тим не менше, діючий кодекс не дає свого визначення подружжя. У комюніке Комісії Європейської спільноти від 11 грудня 2002 р. встановлено: «подружжя» (spouses) – означає одружені партнери і не включає партнерів сумісного проживання¹².

З вищенаведеного випливає, що термін «подружжя» тісно пов'язаний з терміном «шлюб». Частина 3 ст. 368 ЦК України ставить їх у тісний взаємозв'язок стосовно правомочностей щодо спільної сумісної власності як елемента правового становища подружжя. Поняття шлюбу в праві України (ч. 1 ст. 21 СК України) та ЄС збігаються за змістом. Шлюб (Marriage) (офіційний шлюб: відповідає законним вимогам без будь-якої релігійної приналежності) – це правовий статус, визнаний в усіх країнах ЄС¹³.

Шлюб можна поділити на види залежно від суб'єктного складу, юридичної сили тощо. Так залежно від суб'єктного складу: різностатевий, одностатевий, полігамний, моногамний¹⁴; залежно від юридичної сили: дійсний або правозгідний (відповідно до ст. 37 СК України), недійсний (ст. 38, 40 СК України), фіктивний (ч. 2 ст. 40 СК України) як різновид недійсного шлюбу, гостьовий (умовно дійсний)¹⁵. За фактом реєстрації: зареєстрований (ст. 27 СК України), незареєстрований (фактичний) (ст. 74 СК України). Щодо фактичного шлюбу, потрібно уточнити, що таке формулювання широко застосовується у повсякденному вжитку, має багато еквівалентів, знайшло своє відображення в словниках, але не закріплене законодавчо. Залежно від міжнародного статусу: міжнаціональні¹⁶, по аналогії – національні, міжнародні¹⁷.

Найбільша кількість колізій описана в підручниках, наукових працях з міжнародного приватного права стосовно міжнародних шлюбів. Міжнародні шлюби – шлюби між: а) громадянином ЄС та громадянином другої держави; б) два громадянина ЄС з різних країн; в) два громадянина іноземної держави; г) два громадяни різних іноземних держав; д) два громадянина ЄС, що проживають на території іноземної держави чи два громадянина ЄС, що володіють майном на території іноземної держави; е) подружжя, яке набуває або є власником майна у державі, що не є країною походження¹⁸.

Можна стверджувати, що правовий статус подружжя повною мірою залежить від виду шлюбу. Його майнові права найбільше забезпечені у дійсному зареєстрованому традиційному різностатевому шлюбі. Проте на практиці зустрічаються всі наведені його різновиди. Кількісне співвідношення тих чи інших шлюбів характерне для кожної окремої країни. Водночас у Європі спостерігається все більше визнання одностатевих шлюбів.

Слід зауважити: при створенні змішаних сімей утворюються так звані «шлюби, що кульгають»^{19, 20}. У все більшій кількості країн визнаються одностатеві шлюби (цивільні партнерства, одностатеві партнерства,

zareєстровані партнерства). Дослідження Марка Регнеруса, доктора соціології, ад'юнкта-професора в Техаському університеті в Остїні (США), підтвердили і виправдали щодо них державну політику в Україні²¹. Тому майбутня актуальність і життєздатність такого виду подружжя під сумнівом і на даний час заслугове опосередкованої уваги. Як з'ясувала В. О. Кожевнікова, «оскільки законодавства деяких держав ЄС передбачають укладення одностатевих шлюбів, встановлено, що може мати місце виникнення «шлюбу, що кульгає» який призводить до наслідків, явно несумісних з основним публічним правопорядком України»²².

Так, із розглянутого вище, стає очевидним, що правове становище подружжя різниться залежно від встановленого в кожній окремій країні комплексу: а) встановлених умов, вимог до шлюбу; б) прав та обов'язків подружжя; в) співвідношення офіційного шлюбу та шлюбу на релігійній основі.

Законодавство нашої країни визнає подружжя, що зареєструвало шлюб, в Україні між громадянами України (за нормами СК України), громадянином України та іноземцем або особою без громадянства відповідно до норм СК України (ст. 56 Закону України «Про міжнародне приватне право»), використовуючи класичну колізійну прив'язку *lex loci celebrationis*. З дослідженого списку судових рішень Єдиного державного реєстру визначено, що суди, при встановленні правового становища мусульманського подружжя: а) визнають його як проживання чоловіка і жінки однією сім'єю; б) не визнають на підставі відсутності допустимих доказів та достовірності свідчень про наявність родинних стосунків між незареєстрованим подружжям; в) неправильно кваліфікують правовий статус осіб, що уклали шлюбний договір за нормами шариату і сам договір як такий.

Правовий статус подружжя романо-германської чи англосаксонської правової сім'ї значно відрізняється від правового статусу жінки і чоловіка в мусульманській релігійній правовій системі. Коран легітимізує пріоритет правового статусу чоловіків над правовим статусом жінок (Сура 4,34). Притому як щодо природних прав, що надаються мусульманину від народження (право на недоторканність і т.д.), так і набутих (у співвідношенні з іншими правовими системами), позитивних прав, зокрема майнових, які вважаються також позитивними. Пріоритет майнових прав чоловіків проявляється передусім у першочерговому праві чоловіка розпоряджатись майном, що набувається протягом спільного життя, і господарювання (виняток – судак жінки), права спадкування більшої частини майна батьків тощо. Право одного з подружжя відповідає обов'язку іншого з подружжя, що закріплене релігійною нормою, також. З даної регламентації випливає дисбаланс прав та обов'язків чоловіка й жінки, дружини характерний і правовому статусу мусульманського подружжя. Щодо правових принципів та правових гарантій правового статусу подружжя іджема тлумачить, що чоловік не може свавільно зловживати своїм правом переваги та встановлює межі допустимої поведінки стосовно дружини в різних аспектах. Щодо майнових обов'язків чоловіка, то вони чітко виписані в Корані. Вимагається їх строге дотримання. У випадку недотримання передбачена юридична відповідальність, зокрема виражена у виплаті дружині судака при розлученні. При тому, з викладу Сунни: «Пусть тот, кто обладает знанием, даст садаку своим знанием, а тот, кто обладает богатством, даст садаку из своего богатства»²³. Тобто, дар – садака – може широко варіюватись від майна до абстрактних речей.

Реєстрації шлюбу за сімейним законодавством України відповідає укладення шлюбного договору за мусульманським правом. У даній тематиці простеженої судової та правової практики спостерігається фальшива кваліфікація, чи то підміна понять шлюб та шлюбний договір. В. О. Кожевнікова доходить висновку, що найбільш поширеною в європейському законодавстві та доктрині є точка зору, згідно з якою шлюб – це договір, який породжує особисті та майнові права й обов'язки подружжя»²⁴. Отже, правовий статус подружжя може: а) зазнавати правових обмежень; б) не визнаватися; в) ліквідуватись чи зазнавати інших процесуальних корективів за рішенням суду, що тягне за собою негативні нібито правомірні офіційні, зокрема, майнові наслідки, які вирішуються суто в межах правової регламентації.

Вищий Спеціалізований суд з розгляду цивільних та кримінальних справ на даний час ще жодного разу не узагальнював практику розгляду судами даної категорії спорів, пов'язаної з мусульманським правом, попри їх велику кількість.

Таким чином, правовим статусом подружжя володіють особи, які уклали легітимний шлюб, що визнається державою, а також особи, які прирівнюються до подружжя (в частині майнових прав та обов'язків). Законодавчо невизначеним залишається правове становище подружжя, яке уклало «шлюб, що кульгає». Правове становище подружжя різниться залежно від встановленого в кожній окремій країні комплексу: а) встановлених умов, вимог до шлюбу; б) прав та обов'язків подружжя; в) співвідношення офіційного шлюбу та шлюбу на релігійній основі.

¹ Паплаускайте М. Майже половина українців думає про еміграцію? // Медіа-портал VIDIA // Категорія: Діаспора. – 29.11.2012. – Режим доступу: <http://vidia.org/2012/9084>

² Паплаускайте М. Світовий конгрес українців вітає спрощення візового режиму з ЄС. // Медіа-портал VIDIA // Категорія: Діаспора. – 24.04.2013. – Режим доступу: <http://vidia.org/2013/12537>

³ Ариванюк Т. О. Правове регулювання відносин власності між подружжям: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Т. О. Ариванюк; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – С. 6.

⁴ Couples. Unmarried couples. – Mach 3, 2013. // European Commission Website. Your Europe. Citizens. Family. – Access mode: http://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/de-facto-unions/index_en.htm

⁵ Frank Martin, Study of Matrimonial Property Regimes and the Property of Unmarried Couples in Private International Law and International Law : Commission Européenne, General direction Justice and Home Affairs, Unit A3 Judicial Cooperation in civil mat-

ters, JAI/A3/2001/03, National report, Ireland/ Frank Martin, University College, Cork. – March 2003. [Electronic resource]. – Access mode: [Http://ec.eu/civiljustice/publications/docs/regimes/Ireland_report_en.pdf]

⁶ Couples. Unmarried couples. – March 3, 2013. // European Commission Website. Your Europe. Citizens. Family. – Access mode: http://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/de-facto-unions/index_en.htm

⁷ Population 18 and plus, selected age groups, by Marital Status, Age, Sex, Measurement, Country and Year. – January 1, 2013. // UNECE, Statistical Database–Accessmode:[http://w3.unece.org/pxweb/Dialog/Footnote.asp?File=006_GEPOAggMarStatSPN_r.px&path=../DATABASE/Stat/30-GE/01-Pop/&ti=Population+18+and+plus%2C+selected+age+groups%2C++by+Marital+Status%2C+Age%2C+Sex%2C+Measurement%2C+Country+and+Year%3C=1&ansi=1&noofvar=6] Title of an article: Population 18 and plus, selected age groups, by Marital Status, Age, Sex, Measurement, Country and Year<=1 Source: UNECE Statistical Database, compiled from national and international (Eurostat) official sources.]

⁸ Жилінкова І. В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / І. В. Жилінкова ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2000. – 8 с.

⁹ Там само.

¹⁰ Гостевой брак // Сайт Википедии // Категории: Демографическая теория. Формы брака. – 6 июля 2013 г. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Гостевой_брак

¹¹ Єрвміна С. Українці не реєструють шлюб заради пільг, а чиновники – щоб приховувати бізнес // Медіапортал ТСН // Категорія: Новини. Гроші. – 2 серпня 2012 р. – Режим доступу: <http://tsn.ua/groshi/ukrayinci-ne-reyestruyut-shlyub-zaradi-pilg-a-chinovniki-schob-prihovuvati-biznes.html>

¹² Communication from the Commission of 11 December 2002, Brussels, – Free movement of workers: achieving the full benefits and potential/ COM(2002) 694, final – not published in the Official Journal / [Electronic resource]. – Access mode: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0694:FIN:en:PDF>

¹³ Couples. Unmarried couples. – March 3, 2013. // European Commission Website. Your Europe. Citizens. Family. – Access mode: http://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/de-facto-unions/index_en.htm

¹⁴ Шлюб // Сайт Вікіпедії // Категорії: Міжособистісні відносини. Сімейне право. – 14 вересня 2013. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Шлюб>

¹⁵ Гостевой брак // Сайт Википедии // Категории: Демографическая теория. Формы брака. – 6 июля 2013 г. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Гостевой_брак

¹⁶ Канініна Марія. Соціально-психологічні особливості сімейних стосунків у етнічно змішаних сім'ях / Наукові конференції / серпень 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conferences.neasmo.org.ua/node/205>

¹⁷ Clearer property rights for Europe's 16 million international couples – frequently asked questions: European Commission – MEMO/11/175. – Brussels, 16.03.2011, last update: 21.08.2013 [Electronic resource]. – Access mode: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-175_en.htm

¹⁸ Там само.

¹⁹ Кожевнікова В. О. Правове регулювання укладення шлюбів громадянами України у державах Європейського Союзу та їх визнання в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Кожевнікова Вікторія Олександрівна ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2010. – С. 5.

²⁰ Спасибо-Фатеева І. В. Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права. – Х.: Право, 2013. – 153 с.

²¹ Гула С. Вперше опубліковані шокуючі наукові факти про «сім'ю» гомосексуалістів. // Блог Сергія Гули, Віра Надія Любов // 12.04.2013. – Режим доступу: http://viranadiylybov.blogspot.com/2013/04/blog-post_6213.html

²² Кожевнікова В. О. Вказана праця.

²³ Хадисы пророка Мухаммада // Harun Yahya // Категорія: Мораль Ислама и размышления о вере. – 1994. – <http://www.harunyah.ru/bilgi/hadith-corner>

²⁴ Кожевнікова В. О. Вказана праця.

Резюме

Мельниченко О. В. Правове становище подружжя за законодавством України та країн ЄС.

У статті йдеться про зростання особистих та майнових альянсів з іноземним елементом, які поставлені перед вибором норм права. Правовий статус подружжя використовується для встановлення меж між цивільним та сімейним правом у інституті речових прав подружжя. Встановлено коло осіб, що володіють правовим статусом подружжя (чи прирівнюються до них) за допомогою виведення класифікації видів шлюбу за різними ознаками і визначення співвідношення категорій «сім'я» й «подружжя» і їх характеристик. Правове становище подружжя різниться залежно від регламентованого в кожній окремій країні комплексу: а) встановлених умов, вимог до шлюбу; б) прав та обов'язків подружжя; в) співвідношення офіційного шлюбу та шлюбу на релігійній основі. Наведена регламентація елементів правового становища мусульманського подружжя (відмінна від романо-германської та англосаксонської правової сімей) за Кораном, Сунною, Іджмою спричиняє суперечливу судову практику його встановлення у співвідношенні з законодавством України.

Ключові слова: правовий статус, подружжя, встановлювати, судова практика.

Резюме

Мельниченко О. В. Правовое положение супругов по законодательству Украины и стран ЕС.

В статье речь идет о росте личных и имущественных альянсов с иностранным элементом, которые поставлены перед выбором норм права. Правовой статус супругов используется для установления границы между гражданским и семейным правом в институте вещного права супругов. Установлен круг лиц, обладающих правовым статусом супругов (или тех, кто приравнивается к ним) с помощью вывода классификации видов брака по различным признакам и определения соотношения категорий «семья» и «супруги» и их характеристик. Правовой статус супругов различается в зависимости от регламентированного в каждой отдельной стране комплекса: а) установленных условий, требований к браку; б) прав и обязанностей супругов; в) соотношения официального брака и брака на религиозной основе. Приведенная регламентация элементов правового статуса мусульманских супругов (отличная от статуса в романо-германской и англосаксонской правовых семьях) по Корану, Сунне, иджме вызывает противоречивую судебную практику его установления по отношению к законодательству Украины.

Ключевые слова: правовой статус, супруги, устанавливать, судебная практика.

Summary

Melnychenko O. Legal status of spouses in the legislation of Ukraine and countries of the EU.

The article deals with the growth of personal and property alliances with a foreign element which face the choice of law. The legal status of the spouses is used to establish the boundary between civil and family law at the institution of *jus in rem* of the spouses. A circle of individuals having the legal status of the spouses (or equivalent to them) is determined with the help of marriage kinds' classification by various features and determination of the relations between the categories «family» and «spouses» and their characteristics. The legal status of spouses differs depending on each country's regulated complex of: a) set conditions and requirements to marriage; b) the rights and obligations of spouses, and; c) the ratio of formal marriage and marriage on religious grounds. The pointed out regulated elements of the legal status of Muslim spouses (other than the status in civil-law and common-law families) according to the Koran, the Sunnah, *ijma* provokes repugnant judicial practice of its determination in relation to the Ukrainian legislation.

Key words: legal status, spouses, marriage, determine, judicial practice.

Отримано 26.11.2013

УДК 347.2/3

І. В. ЯРЕМОВА

Інна Вікторівна Яремова, аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ТА НАУКОВОЇ ДУМКИ ПРО ВИНИКНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ДО ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТОЛІТТЯ

Для дослідження розвитку законодавства та наукової думки необхідним є визначення того моменту в історії, який буде достатнім для розуміння усієї сукупності передумов, що зумовили сучасне правове регулювання суспільних відносин, зокрема, щодо виникнення права власності.

Історичний досвід демонструє, що першопочатково право кожної держави формується зі звичаїв, що складаються на її території. З плином часу і впливом багатьох факторів, зокрема, із посиленням державоутворюючих процесів відбувається посилення влади законодавця і закон починає витісняти звичай.

Зокрема, досліджуючи історію російського права, М. Ф. Владимирський-Буданов стверджував, що спокійне племінне (патріархальне) життя слов'ян могло довго обходитися тим незмінним запасом юридичних норм, які вироблені звичаями з незапам'ятних часів. Але з початку X ст. східні слов'яни були залучені в зіткнення з віддаленими країнами – Візантією і західноєвропейським світом. Це зумовило різноманітність у розумінні юридичних норм і змусило узгодити свої вітчизняні норми з чужоземними. Таким чином виникли перші законодавчі прийоми – договори з іноземцями і рецепція чужих законів¹.

Першими законодавчими пам'ятками регулювання питань власності у слов'ян в юридичній літературі прийнято вважати договори Русі з греками 907, 911, 944, 971 рр. Проте, помилково було б вважати, що до цього часу питання власності залишалось не врегульованим.

Ставлення до вказаних договорів у юридичній літературі не є однозначним. Виникають сумніви щодо справжності таких договорів і достовірності їх перекладів, адже оригінали до нашого часу не збереглися. Так, зокрема, В. Є. Рубаник, досліджуючи проблеми зародження, становлення й розвитку інституту права власності в Україні, вказує на те, що списки цих договорів з'являються не раніше XIV–XV ст., і що спершу мова їх написання була церковнослов'янська, а руською мовою тексти договорів були викладені тільки наступними переписувачами².

Владимирський-Буданов, навпаки стверджує, що хоча вперше ця теза була висловлена Шлецером, однак у подальшому найважливіші підстави для такої підозри вже були ґрунтовно розібрані і спростовані Кругом, Погодіним та ін., а недоліки перекладу були вдало реставровані Лаврівським.

На нашу думку, незважаючи на підозри щодо автентичності таких договорів, вони містять статті, що дають уявлення про регулювання майнових відносин у тогочасному суспільстві. А оскільки дані договори за своєю сутністю були покликані врегулювати зовнішні відносини двох держав, то беззастережно посилались на них, як на джерело цивільного права, що дає цілісну систему правового регулювання не можна, однак вважаємо за необхідне розглянути їх.

Укладення цих договорів було спрямовано, перш за все, на врегулювання торговельних відносин двох держав. Вони визначали права, якими користувалися руські купці у Візантії, також містили норми цивільного, кримінального та міжнародного процесуального характеру.

Так, у «Повісті минулих літ»³ знаходимо текст договору 911 р. (який за своєю суттю є доповненням і розвитком договору 907 р.), зі змісту якого можна зробити висновок про існування наступних способів набуття